

BALKAN AYDINLARININ GÖZÜYLE ATATÜRK

Cemile TEKİN*

Özet

Atatürk'ün verilen Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilen inkılaplar ile az gelişmiş milletlere örnek olmuştur. Bunlardan birisi, asırlar boyu Türk hâkimiyeti altında yaşamış Balkanlı devletler olup tarihî bağlarının etkisiyle, Türkiye'de hayata geçirilen inkılapları yakından izlemişlerdir. Bu dönemde, Balkan aydınlarının Türkiye'nin lehinde ve aleyhinde olmak üzere ikiye ayrıldıkları görülmektedir. Aleyhte olanlar, daha çok Osmanlı yandaşı muhafazakârlar, lehinde olan aydınlar ise, lâik, demokratik cumhuriyet taraftarı, kadın haklarının geliştirilmesinden yana bir yol izlemişlerdir. Bu makalede Türkiye'de gerçekleştirilen inkılapların Balkanlar'daki yankıları ve etkileri üzerinde odaklanılmıştır. Balkanlarda konuşulan farklı dillerdeki literatür mümkün olduğunca taranarak kullanılmış, Atatürk ve gerçekleştirdiği inkılaplar incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mustafa Kemal, Atatürk, Balkanlar, İnkılaplar, Millî Mücadele.

ATATURK THROUGH THE EYES OF BALKAN INTELLECTUALS

Abstract

Thanks to the victory of Independence War under the leadership of Atatürk and then the reforms carried out in Turkey Republic, it is an example for less developed nations. One of them is; The Balkan States under Turkish domination over long centuries were closely followed the reforms in Turkey with the influence of historical relations. During this period, they were divided into two intellectuals of the Balkans is seen to be favor or against to Turkey. The group of against were conservative sympathizer of Ottoman, and intellectuals in favors were followed the way from secular, democratic republic supporter and development of women's rights. In this context; for Balkans, the effect and repercussions of the reforms in Turkey were focused on. In this context; Atatürk and his reforms are tried to be examined as much as possible by using literature in different languages spoken in Balkans.

Keywords: Mustafa Kemal, Atatürk, Balkans, Revolutions/ reforms, National Struggle

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
cemileh@hotmail.com, ORCID:0000-0003-2694-3296

Giriş

Mustafa Kemal Atatürk'ün (1881-10 Kasım 1938) sadece savaş adamı değil müsamaha, laiklik ve hümanizmin temsilcisi olduğu bilinmektedir. O'nun en önemli inkılabı, ömrünü tamamlamış Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Türkiye Cumhuriyeti'ni kurmak olmuştur. Osmanlı yanlılarının baskılardan dolayı Türkiye'nin dağılmasının engellenmesi idi. Bundan sonra modernleşmeyi hayat tarzı olarak seçmiş; yaptıklarıyla dikkatleri üzerinde toplamış; özellikle Balkan coğrafyasında doğan ve yaşayan insanlar için olağan üstü bir şahıs olarak kabul edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın daha bağımsızlık mücadelesi sırasındaki faaliyetleri Balkan basınının ilgisini çekmiş; aylık askerî *Ratnik* sosyal meseleleri içeren haftalık *Novi Život* dergileri O'nun hakkında yazılar yayımlamışlardır. Balkanlı askerî uzmanlar, başlangıçta Kemalistlere şüpheyle bakmışlar; onların isteklerinin imkânlar dâhilinde olmadığını düşünmüşlerdir. Üstelik *Novi Život* dergisinde Türkiye aleyhinde yazılmış makaleler ortaya çıkmıştır¹.

Türkiye'de 1930'da düzenlenen I. Balkan Konferansı'nın ardından Balkan devletleri ile Türkiye arasında önemli bir yakınlaşma oldu. Özellikle 1933 yılında Kral Aleksandar'ın Türkiye'yi ziyaretini müteakiben Balkan basınında Türkiye ve Kemal Atatürk'e ilgi daha da arttı. Türkiye'deki siyasi ve kültürel durum hakkında Balkan kamuoyunu bilgilendirmek gayesiyle değişik Balkan dillerinde yayınlar çıkmaya başladı²

Atatürk'ün Türkiye'de kısa sürede yaptığı siyasi ve sosyal değişikliklerin özellikle Yugoslavya Müslüman çevrelerinde yansımaları olmuş; bu konuda bir taraftan inkılapçılar öbür taraftan gelenekçiler olmak üzere ikiye bölünmüşlerdir. Bosna'da çıkan *İrşad*, *Hikmet* ve *Gajret* gibi basın organları büyük ölçüde Türkiye'de gerçekleştirilen inkılaplara önem vermiş olup Atatürk ile ilgili ilk monografinin Bosna'da çıkması tesadüf değildir. Bu eser, Maksim Svava'nın *Gazi Mustafa Kemal Paşa* adı altında 1931'de İslamska Dionička Štamparija/İslam Ortak Matbaası tarafından basılmıştır³. Ardından yeni Türkiye'nin kuruluş tarihi üzerinde kurucusu Atatürk'ün şahsiyeti ve faaliyetlerine ilişkin orijinal ve çevrilmiş yayınlarla Balkan milletlerine O'nun ilke ve inkılapları anlatılmıştır. Atatürk'ün şahsiyeti ile siyasi faaliyetlerinin gerçek boyutunu anlamak için *Ataturkova Turska/Atatürk'ün Türkiyesi* adlı eserin “Kemal-vojnik”/ “Kemal-Asker” bölümünü ünlü Sırp yazar ve edebiyatçı Miodrag Mihajlović Svetovski kaleme almıştır⁴.

¹ *Novi Život* Časopis, XXVI, S. 6, (27 Mart 1926), s. 4.

²Gülşah Kurt, “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Siyasi İlişkiler”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009, s. 215.

³ Cemile Tekin, “Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)”, *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/26, p. 175.

⁴ Miodrag Mihajlović Svetovski, *Ataturkova Turska*, Balkanski Institut, Beograd 1938, s. 139.

Balkanlarda Atatürk'le ilgili en kapsamlı eseri *Kemal Atatürk, tvorac nove Turske/Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin Kurucusu* adlı kitabı Fransa'da doktora yapmış olan diplomat Zoran Svetislav Tomić hazırlamıştır. Tomić'in bu kitabı Atatürk'ün ölüm yıl dönümünde çıkmış; giriş kısmında Türk tarihine Eski Çağdan itibaren Atatürk'ün ölümüne kadar çok kapsamlı bir genel bakış vermiştir. Kitap, o dönem Türkiye'nin Bükreş büyükelçisi Hamdullah Suphi Tanrıöver Bey tarafından bastırılmıştır⁵. Tanrıöver, Bükreş'te görev yaptığı sırada Yugoslavya Krallığı'nın Romanya büyükelçisi Jovan Dučić'le dostluğu vardı. Akademisyen ve öğretim üyesi Prof. Dr. Vukašin Radonić bu kitabı incelemiş; verdiği olumlu rapor üzerine Yugoslavya Krallık Eğitim Bakanlığı, 25 Ekim 1939'da basılmaya değer bulmuştur. Dönemin Eğitim Bakanı Božidar Maksimović ise basımı gerçekleşen *Kemal Atatürk, tvorac nove Turske'i* tüm okulların kütüphaneleri ile halk kitapevlerine için temin edilmesi için izin vermiştir⁶. Bu izin, kitabın yüksek kalitesini onaylanmaktadır.

Bu makalede Balkan aydınlarının görüşleri doğrultusunda Atatürk ve O'nun gerçekleştirdiği inkılaplar ana hatlarıyla incelenecektir.

Balkan Aydınlarının Gözüyle Atatürk

Uzun süre Osmanlı sınırları içinde kalan Balkanlar'da XIX. yüzyıl sonları ile XX. yüzyılın başlarında bağımsızlıklarını kazanan bazı milletler; özellikle Balkanlı Müslümanlar, Türkiye ile temaslarını sürdürmüşlerdir. Türklerin verdikleri kurtuluş mücadelesinin ardından 1923'te cumhuriyetin kurulması, Türkiye'ye ve Atatürk'e olan ilgiyi artırmış; bazı aydınlar basın aracılığıyla özellikle Atatürk'ü halka tanıtmaya çalışmışlardır. Aşağıda Balkan aydınlarının kaleme aldığı eserler doğrultusunda Atatürk'ün değişik yönleri incelenecektir.

1. Hayatı ve Şahsiyeti

Balkan basını, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından önce daha çok Türk Milli Hareketi, TBMM, yeni Anayasa'nın hazırlanması gibi meselelerle ilgilenmiş; bu işin başında Mustafa Kemal'in şahsiyetini nedense göz ardı etmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra durum değişmiş; inkılaplar uygulanmaya başlanınca Atatürk'ün kişiliği öne çıkmış; Balkan toplumları, O'nu basın aracılığıyla detaylı bir şekilde tanımaya başlamıştır⁷.

Balkan basınında Kemal Atatürk'ün siyasi hayatıyla ilgili neredeyse her şey yazılmıştır. Fakat onun çocukluğundan itibaren hayatına ilişkin çok az şey bilinmektedir. Balkanlarda Saraybosnalı ünlü yazar ve gazeteci Maksim Svara tarafından 1931'de kaleme alınıp yayınlanan *Gazi Mustafa Kemal-paşa* adlı ilk monografide Atatürk'ün hayatına da yer verilmiştir. O dönemde Türkiye'de 500 yüz bin

⁵ Zoran Svetislav, *Kemal Atatürk: Tvorac Nove Turske*, Beograd 1939, s. 3.

⁶ *Politika*, "Ataturk u našim bibliotekama", (1939), s. 2.

⁷ Tekin, *a.g.m.*, s. 176.

Bosnalı Müslümanın yaşadığına bakıldığında bu eserin Saraybosna'da ortaya çıkması gayet doğaldır⁸. Svava, kitabında Atatürk'ün hayatının tüm dönemlerini anlatmış; ele avuca sığmayan küçük Mustafa'dan ortaya hiçbir zaman yenilmemiş birliklerin komutanı çıkmış; çökmüş bir devletin enkazları üzerinde modern bir devlet kurmuştur. Bu bağlamda, birçok yeri işgale uğrayan bir ülkenin tamamen Batılı anlamda millî bir devlet haline gelmesi için ne kadar insanüstü çaba harcadığı görülmektedir.

Yugoslavya'da Atatürk'le ilgili dikkat çeken ikinci eser, Prof. Dr. Mirko Kus Nikolayev'in "*Kemal Ataturk: Ogljed o turskom čudu*" / "*Kemal Atatürk: Türk Mücizesi Hakkında*" olup 1939'da Zagreb'de basılmıştır. Nikolajev, yabancı yazarların görüşlerine göre Atatürk'ün kişiliğini aydınlatmaya çalışmıştır: "*Yeni Türkiye hakkında Edmund Schopen: 'Bu sessiz, ancak inatçı ve acımasız Asyalı'yı Avrupalı milletlerden İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan ve Amerikalılar zor anlar; fakat Batılı insan için en zor olan Asyalı ruhlu bu insanı anlamaktır.' Modern Asyalı insan kavramı bize tamamen yabancı ve uzaktır; Mustafa Kemal öyledir. Bize Japon gibi yabancı ve anlaşılabilir. Asya Moğol'dur, Temuçin'dir, Kemal Atatürk'tür. Mustafa Kemal'in şahsiyetini anlamak için derin araştırmaya ihtiyacı vardır.*"⁹

Hırvatistan diplomatı, eski Hırvatistan'ın Türkiye Büyükelçisi ve Hırvatistan'ın millî güvenliği konusunda Cumhurbaşkanı danışmanı olan Amir Muharemi, Atatürk'ün dış politikasıyla ilgili yazdığı eserinde O'nun kişiliğini şu şekilde ifade etmiştir: "*Atatürk, yeni Türkiye'nin yaratıcısı olduğu kadar ulusunun eğiticisi ve yetiştiricisidir de. O, şahsiyetinin gücüyle ulusları içten ve dıştan değiştiren savaş şefleri arasında bambaşka bir yer tutmuş; modern Türkiye'nin yaratıcısı ve kurucusu olmuştur. Yakın Doğu'nun bugünkü çehresini bu adam tespit etmiştir*"¹⁰. Muharemi, bu ifadesiyle Atatürk'ün millî yönüne ilişkin başarısını şahsiyetine bağlamaktadır.

2. Başarılı Komutan Olması ve Başka Ülkelerin Dünya Çapındaki Ünlü Komutanlarıyla Kıyaslanması

Osmanlı hâkimiyetinin Bosna ve Sırbistan'da uzun sürmesi Yugoslavya topraklarında yaşayan insanların Türklerle akrabalık münasebetlerinin devam etmesine sebep olmuş; bunun için en fazla Bosna ve Sırbistan'da Atatürk hakkında eserler kaleme alınmıştır. Zagreb'de Prof. Dr. Mirko Kus Nikolayev, *Kemal Ataturk-Ogljed o Turskom čudu/Kemal Atatürk: Türk Mücizesine Bakış* adlı eseri yazmıştır.

⁸ Aynı yer.

⁹ Mirko Kus Nikolajev, *Kemal Atatürk: Ogljed o turskom čudu*, Zagreb 1939, s. 7.

¹⁰ Amir Muharemi, *Turska : uvod u povijest, unutarju i vanjsku politiku*, Zagreb 2012, s. 45.

Nikolayev, Atatürk'ü diğer dünya liderleriyle kıyaslayarak O'nun için şöyle demiştir: “Avrupa'nın siyasi çerçevesinin sallanmaya başladığı sırada eşi ve benzeri olmayan Atatürk'ün siyasi başarılarına Avrupalılar imrenmiştir. Lev Troçki¹¹, 50 bin işçi, denizci ve askerle zayıf bir imparatorluğu dağıtmıştır. Savaştan ve ekonomik çöküntüden dolayı yıpranmış olan iktidara karşı Mussolini'nin arkasında 200 bin 'Kara Gömlekliler'¹² bulunmuştur. Atatürk ise yalnız idi; O'nun amacını anlamaktan uzak Anadolu köylülerinin desteğiyle 'Türk Mucizesi'ni enerjisiyle yalnız başına gerçekleştirmiştir.”¹³ Nikolayev, bu sözleriyle Atatürk'ün Millî Mücadele'de gösterdiği kahramanlık ve ardından gerçekleştirdiği inkılaplar, insan sayısı ve maddi imkânlarla değil kendisi ve Türk milletinin millî duygusuna bağlı olduğunu söylemektedir.

Atatürk'ü dünyanın en büyük lideri olarak gören başka bir Balkanlı aydın ise Miodrag Mihayloviç Svetovski'dir. Onun *Ataturkova Turska/Atatürk'ün Türkiyesi* kitabından farklı olarak *Kemal Ataturk, tvorac nove Turske/Kemal Atatürk, Yeni Türkiye'nin Kurucusu* adlı eserinde, hem Atatürk hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu üzerinde durmuştur.

Türkiye'de planlı kalkınmayı gerçekleştiren ve Türkiye'nin gelişmesini sağlayan Atatürk'ü anlatan Svetovski'ye Türkiye'nin siyasi durumunu oldukça iyi bilen biri olarak Nisan 1938'de İstanbul'da Balkan devletlerinin birbirlerini iyi tanımaları amacıyla düzenlenen III. Balkan Basın Konferansı'nda görev verilmiştir. *Ataturkova Turska* kitabının basımını, Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre önce Cumhuriyetin kuruluş yıl dönümüne denk getirmiştir. Yazarın bu eseri, “*Türk milletinin gösterişli kutlamasına mütevazı bir katkısı*”nı geniş kitlelere duyurmak için “*Balkan ve Balkanlılar*” projesi kapsamında Balkan Enstitüsü tarafından basılmıştır.

Svetovski, beş bölümden oluşan kitabında Atatürk'ün sosyal ve siyasi doktrinini analiz edip edebî bir şekilde “*tarihin tozu üzerinde*” kurulmuş ülkenin medeni devrimcisinin hayatını ve devrimci yönü ile bu alandaki faaliyetlerini şu şekilde anlatmıştır: “*Atatürk ülkesinin millî çıkarları uğruna en yakınlarını bile kurban etmeye hazırdı. Yeni Türkiye'de bu bağlamda uygulamaya koyduğu bazı inkılapların fazlasıyla zorlayıcı ve keskin olduğu söylenebilir. Mustafa Kemal'in askerî ve siyasi kişiliğini sadece Napolyon ve Bismarck'in çizgileri değil Kral Petar'ın reformculuğu da hatırlatmaktadır. Kral Petar gibi, o da diğer gelişmiş milletlerden geri kalmış kendi milletinin hızlı*

¹¹ Lev Troçki, Bolşevik siyasetçi, devrimci ve Marksist teorisyen. Sovyetler Birliği'nin ilk yıllarında etkili bir siyasetçiydi. Dışişlerinden Sorumlu Halk Komiseri görevini alan ilk kişi, Kızıl Ordu'nun kurucusu ve komutanı, Savaştan Sorumlu Halk Komiseri oldu. Ayrıca Bolşevik Parti'nin Politbüro üyesiydi. Daha fazla bilgi için bk. “Lav Trocki”, *Enciklopedije Leksikografskog zavoda*, (ed. Marko Kostrenčić, Miroslav Krleža i Miljenko Protega), Zagreb 1999.

¹² Kara Gömlekliler, I. Dünya Savaşı sırasında ve onu izleyen II. Dünya Savaşı'nın sonlanmasına kadar İtalya'da yarı askeri faşist örgüt. 1919 - 1923 arasında “*squadre d'azione*” (eylem mangaları), 1923-1943 arasında ulusal güvenlik için gönüllü faşist milisi olarak adlandırılan, Benito Mussolini yönetiminde silahlı birliklerdir. Daha geniş bilgi için bk. *Enciklopedije Leksikografskog zavoda*, “Crnokošuljaši”, (ed. Marko Kostrenčić, Miroslav Krleža i Miljenko Protega), Zagreb 1999.

¹³ Nikolajev, a.g.e., s. 9.

tempoyla o yolu kat etmesini istemekteydi."¹⁴ Svetovski burada Atatürk'ün yaptıklarıyla dünyaca ünlü komutanları geçtiğine, Yugoslavya Kralı Petar'ın hırsını yakaladığına vurgu yapmaktadır.

3. Milliyetçiliği

Milliyetçilik, adı üstünde, devletin sadece o millete ait olması gerektiğini savunan bir akımdır. Bir grup Osmanlı aydını Turancılığı savunarak dünyadaki bütün Türkleri bir çatı altında toplamak istemiştir¹⁵. O dönemde Osmanlı Devleti dâhil pek çok imparatorluk çok uluslu bir yapıya sahipti. Avrupa'da milliyet fikrinin geleceği vardı, fakat Doğu'da ortaya çıkan milliyetçi hareketlere karşı pek sıcak bakılmamaktaydı.

Atatürk'ün Turancılardan farklı olarak uygulanabilir milliyetçiliği hayata geçirmesine vurgu yapan Svetovski şöyle der: "*Devletin temeli olan Osmanlı ideolojisi İslam düşüncesini Atatürk milliyetçilikle kaldırmış; gayrimüslimlere karşı savaşa değil emperyalistlere karşı savaşa Anadolu insanını çağırarak Müslümanlar arasında milliyetçiliği uyandırmayı çalışmıştır.*"¹⁶

Atatürk'ün düşündüğü gibi eski rejimi ancak yeni Türk milliyetçiliği kaldırabilirdi. Ancak vatanseverler olarak Türk aydınlarının büyük çoğunluğu geleneksel çerçevede kalınması gerektiğini, bunun için inkılap yerine yenileşmeyi hayal ediyorlardı¹⁷. Eğer geleneksel eğitim çerçevesinde kalınsaydı Atatürk'ün savunduğu Türk milliyetçiliğinin oluşmasına engel olunacaktı.

Nikolayev: "*Bu gelenekler, Osmanlı Devleti'nin sadece siyasi hayatında değil manevi hayatında da belirgin olduğundan önemi daha çok büyüktü. Osmanlı Türkiyesi'nin manevi hayatı, tamamen Türk karşıtı idi, çünkü Türk kültürünün üzerinde Türk milliyetini tamamen kapatan Fars-Arap ruhu hâkimdi.*"¹⁸ diyerek Türkiye'de eski kültür ve geleneklerden kurtulmadan milliyetçilik hareketini başlatmanın mümkün olmayacağı mesajını vermektedir. Bunun arkasından Atatürk'ün Fars-Arap ruhunun yok edilmesiyle Türkiye'nin millîleşip medenileşebileceğine vurgu yapmıştır¹⁹.

Nikolayev, ünlü Romanya yazar Valeriu Marcu'nun Mustafa Kemal Atatürk'ün Türkiye'yi çağdaştırma çabasına ilişkin düşüncesini şu şekilde ifade etmiştir: "*Mustafa Kemal, yıpranmış ülkenin imkânlarını çok iyi biliyordu. Kuracağı Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma konusunda her fırsatı değerlendiriyordu. Avrupa kamuoyundan kendi hedeflerini saklamaktaydı; hatta en samimi dostlarına bile bunu tamamen açıklamamaktaydı. Ülkedeki askerî ve siyasi düzensizlikten istifade ederek düşmanı kovma çabasıydı. Türk tarihinde O'nun millî direnişi önemli değişikliklerin yapıldığı*

¹⁴ Svetovski, a.g.e., s. 227.

¹⁵ İkbâl Vurucu, "Osmanlıdan Türk Cumhuriyetlerinin Bağımsızlığına Kadar Türk Milliyetçilerinde Turancılık Algısı", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Konya 2009, s. 33.

¹⁶ Svetovski, a.g.e., s. 229.

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ Aynı yer.

¹⁹ A.g.e., s. 14.

dönemidir”²⁰. Bu bağlamda Atatürk’ün ilk sırada yapacağı iş, dışarıya karşı ülkenin korunması idi. Bunun için süper güçlerin diplomatik oyunlarına ne aşırı güveni vardı ne de onlardan herhangi bir destek aldı.

Atatürk, hayal peşinde koşma yerine Anadolu milliyetçiliğini öne çıkarmış; bunun için altı temel ilkedden birini Milliyetçilik olarak kabul etmiştir²¹. O’nun bu yönünü Nikolayev şöyle açıklar: “Atatürk’ün büyüklüğü, Türk insanın kanına ve hayatına hayali olarak girmekte yatmaktadır. Bu nedenle O’nun milliyetçiliğinin Avrupa liberalizmi ile alakası yoktur. Selanik’te doğduğu halde Anadoluludur ve onun manevi yapısı için bu yeterlidir.”

Atatürk’ün bu pozitif milliyetçilik anlayışı sadece Türkiye’ye değil diğer geri kalmış ülkelere de yön vermiştir. Bu konu için Nikolayev şöyle der: “Anadolu köylüsünü boyunduruktan kurtararak Türkiye’yi sınır ötesindeki kölelerin idolü haline getirmiştir. Mustafa Kemal, esir edilmiş bir kıtanın milletlerine özgürlük yolunu göstermiştir. O’nun şahsiyeti, Nil’den itibaren Çin nehirlerinin kıyılarına kadar efsane olmuş fakat kendisi mensubu bulunduğu milletin içinde kalmıştır.”²²

Atatürk ülkesinde yaşayan farklı din ve milliyet mensuplarına zorlayıcı uygulamalar yapmadan karşılıklı anlaşmalar çerçevesinde mübadele ile çözüm bulmuş; Türkiye Cumhuriyeti’ni millî bir devlet yapmıştır. Bunun için Sırbistanlı yazar Mithat Çontiç, Türkiye’de gerçekleştirilen millîleşme hakkında Atatürk ile ilgili eserinde şöyle der: “Yunan-Türk savaşının ardından Mustafa Kemal, yenilgiye uğramış düşman tarafına, diplomasi tarihinde görülmemiş birtakım şartlar koşmuş; iki ülke arasında daimi barışı gerçekleştirmek için mübadele anlaşması yaparak Türkiye’yi millî bir devlet yapmıştır.”²³

4. Devrimciliği

Genel olarak sosyal hareketler hakkında sosyologlar ve ünlü tarihçiler iki farklı görüş kabul etmektedirler. Birilerine göre siyasal, ekonomik ve kültürel konularda devrimler yapılarak bazı fikirler ve ilkelerle kitleler hareketlendirilmektedir. Diğerlerine göre ise bireylerin içgüdü ve enerjisiyle topluma ve devlete belirlenmiş bir doktrini kabul ettirmek olup bu doktrin sonuçları bakımında bazı milletlerin tarihinde derin izler bırakmaktadır²⁴. Her ikisinin de tartışılmaz doğruları vardır. Bununla birlikte birçok fikrin gerçekleşmesi bireylere bağlıdır; çünkü bunların kendi yandaşlarını büyük sonuçlarla biten faaliyetlere yönlendirme kabiliyetleri vardır. Bunlardan biri de dünyada büyük devrimciler arasında yer alan Gazi Mustafa Kemal Paşa’dır.

²⁰A.g.e., s. 17.

²¹ Atatürk’ün Fikir Ve Düşünceleri (Haz.: Utkan Kocatürk), Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 18.

²² A.g.e., s. 19.

²³ Mithat Çontiç, *Turska i njen položaj u svetu: Istorijski put turskog naroda: Privredni razvitak: Politički život: Međunarodni položaj*, Beograd 1954, s. 65.

²⁴ İnal Cem Aşkun, “Atatürkçü Düşünce Açısından Üniversitenin Kültürel Kişilik ve Kimlik Sorunsalı”, *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s. 80.

Hırvat asıllı yazarı Hrvoje Ivančić neredeyse her konuda olduğu gibi inkılapçılık hareketinde de Atatürk'ün destekçilerinin sayısı ve eğitim seviyesinin düşük olduğu görüşündedir. Türk tarihine ilişkin eserinde bu konuda şöyle der; *“Bolşevikler, bir asırlık devrim geleneğini kullanarak on yıllarca devrim için öncülerini hazırladı. Nasyonal sosyalizm²⁵ 15 yıl boyunca iktidarı ele geçirmek için milyonlarca kadrosunu eğitti. Atatürk'ün ise ne devrim geleneği ne de yandaşlarının siyasi eğitimi vardı. Batıların pençelerinde çaresiz son çırpınışlarda bulunan çökmüş Osmanlı Devleti'nin karşısında tam anlamda yapayalnızdı.”²⁶*

Yugoslavya Krallık Hükümeti, Mustafa Kemal Atatürk'ün cenaze törenine Sırp asıllı Harp ve Denizcilik Bakanı General Milan Nedić'i temsilci olarak göndermiş, Yugoslav askerî birliği ve Ankara'daki Yugoslav elçisi Branko Acemović törene katılmışlardı²⁷. Başbakan Stoyadinoviç bu vesileyle yayınladığı resmî bildiriye Atatürk'ün başarılı bir inkılapçı olduğuna; gerçekleştirdiği inkılaplar sayesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişmiş devletler arasına girdiğine şöyle işaret edilmiştir:

“Atatürk, devrimizin en büyük adamlarından biridir. Şahsında en yüksek şövalye ve büyük adam meziyetlerini taşıyordu. Türk tarihinin en vahim anlarında yurdunu kurtararak ona Yeni Türkiye'nin bütün sosyal, politik ve ekonomik hayatına gerçekleştirdiği inkılaplarla daimi temeller verdi. Bu konu, onun idaresinde o kadar başarılı yapıldı ki, modern Türkiye Cumhuriyeti bugün dünyanın gelişmiş devletleri arasında önemli bir yere sahip oldu...”

5. Saltanatın Kaldırılması

Saltanatın kaldırılması²⁸, Atatürk'ün inkılapçılık ve liderlik vasıflarının doruk noktasını oluşturur. Çünkü bu, büyük bir hadisedir ve bir Doğu ülkesinde ilk defa saltanatın yıkılmasıdır. Saltanatın kaldırılması ve padişahlığın tarihe gömülmesi, Cumhuriyet'e giden yolda en büyük engelin aşılmasıdır.

Saltanatın yıkılmasının sadece Türkiye'de değil tüm dünyada büyük yansımaları olmuş ve birtakım tepkilere yol açmıştır. Osmanlı'dan kurtulmak isteyen Türkiye'nin tepkileri olumlu iken bu olayı felaket olarak gören bazı ülkeler veya toplumların tepkileri son derece olumsuzdu.

Balkanlı Hristiyan aydınlar, Türklerin Allah'tan sonra kutsal olarak gördükleri saltanatu Atatürk'ün millî anlayış çerçevesinde kaldırmasını hem Atatürk'ün güçlü liderliğine hem de Türk milletinin ona verdiği desteğe bağlamaktadırlar.

²⁵ Almanya'da, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Adolf Hitler'in kurduğu baskı yönetiminin adı (1933-1945). Daha geniş bilgi için bk. Tihomir Cipek, “Hitlerova socijalna država: Pljačka, rasni rat i nacionalni socijalizam”, *Politološka lektira*, Zaprješić 2013, s. 62.

²⁶ Hrvoje Ivančić, “Turska kroz povijest i danas : pod znakom polumjeseca”, *Drvo znanja*, God.12 (2008), 117, s. 82.

²⁷ *Ayin Tarihi*, “Atatürk'ün Vefatları”, No.60, Mükerrer, Kasım 1938, s.31.

²⁸ Dursun Ali Akbulut, *Saltanat, Hilâfet ve Milli Hakimiyet*, Samsun 1994, s. 15.

Makedon yazar Stevan Simić, kaleme aldığı *Najveći reformator sadašnjice: Kemal paša/Günümüzün En Büyük Reformcusu: Kemal Paşa*, adlı eserinde Türkiye’de saltanatın kaldırılmasına: “Türkiye’nin dünya sahnesine çıkmasından önce yönetim şekli monarşi idi. Bu idari yapıdan dolayı Osmanlı toplumu, Allah’ın gökyüzünde, sultanın ise yeryüzünde hâkimiyetinden başka bir hâkimiyeti hayal edemiyordu. Bu yüzden Türk parlamentosunda bile cumhuriyetçi veya sosyalist programlı Müslüman yönetim şeklini düşünmek mümkün değildi. Buna rağmen Mustafa Kemal böyle bir siyasi ortamda saltanatı halkın desteğiyle kaldırmış; 29 Ekim 1923’te Cumhuriyeti ilan etmiştir”²⁹ sözleriyle destek vermiştir.

6. Hilafetin İlgâ Edilmesi

Hilafet, son zamanlarda İslam dünyasındaki birleştirici niteliğini yitirdiği, Türkiye Cumhuriyeti’nde iki başlılığa neden olduğu, dinin siyaset aracı olarak kullanılmasına yol açtığı ve yapılması düşünülen inkılaplara engel oluşturacağı düşüncesinden dolayı 3 Mart 1924’te ilga edilmiştir³⁰.

Hilafetin kaldırılması, dünyanın her tarafında ilgi uyandırarak basında uzun süre konu olmuş; Balkanlarda da birçok aydın tarafından hem siyasi hem de tarihî geçmişinden dolayı gündeme oturmuştur. Genel olarak Atatürk’ün gerçekleştirdiği reformlara ilişkin ilgilenen Stevan Simić bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Osmanlı sultanları hükümdarlık görevinin yanı sıra aynı zamanda dinî liderlik görevini de üstlenmekteydi. Müslümanlar ne kadar dindar olursa halifeye bağlılıkları o kadar güçlüydü. Çünkü halife, yeryüzünde Hz. Peygamber’in temsilcisi olarak görülmekteydi. Halifeye karşı çıkmak dine karşı çıkmak anlamına gelirdi.”³¹ Bu bağlamda Bosna-Hersek’te hâkimiyetini sürdüren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu döneminde Saraybosna kadısı olarak görev yapan İbrahim Hakkı Çokiç, Türkiye’de yapılan inkılapların en önemlilerden biri olarak hilafeti görmüştür³².

Osmanlı’ya ait bir güç olduğu kabul edilen hilafeti kaldırdığı için Atatürk’ü takdir eden Çokiç, bununla birlikte yeryüzünde nerede olursa olsun ruhani otoriteye ihtiyaç bulunduğunu savunur. Ona göre ancak bu sayede aynı dine mensup olan devletler arasında sağlam bir işbirliği olabilir. O, İslam birliği için hilafetin devam etmesi gerektiğini de düşünmüştür³³.

Steven Simić de hilafetin kaldırılmasına karşı sadece Türkiye’deki dindar çevreler değil Balkanlardaki Müslümanların da olumsuz tepki verdiklerini şu şekilde dile getirir: “Halife

²⁹ Stevan Simić, *Najveći reformator sadašnjice: Kemal paša*, Skoplje 1932, s. 13.

³⁰ Casim Avcı, “Hilafet”, *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 540.

³¹ Simić, *a.g.e.*, s. 14.

³² Cemile Tekin, “Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basınına Yansımaları (1924-1939)”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 12/26, s.177.

³³ Tekin, *a.g.m.*, s. 177.

Abdülmecit'e bağlılığı ilan etmek için Bosna Müslümanlarının 1922'de İstanbul'a bir heyet gönderdiği bilinmektedir. Mustafa Kemal'in 3 Mart 1924'te hilafeti kaldırdığında Sancak Müslümanları bir cemiyet kurarak Türkiye şeyhülislamlığı ile sıkı temasın gerçekleştirilmesine dair şartların oluşması için Yugoslavya Krallığı'ndan talepte bulunmuşlardır."³⁴

Diğer taraftan Simić, kendisi bir Ortodoks olarak Balkan Müslümanlarının hilafet konusundaki hareketlerini eleştirerek Katolik dünyasındaki durumu da çağ dışı olarak görüp Atatürk'ün hilafetin kaldırılmasına yönelik uygulamalarını takdir etmekte; bu konuda şöyle demektedir:

"Halifenin gücü bugün dünyada papanın otoritesiyle kıyaslandığında Atatürk'ün bu hareketi ancak doğru değerlendirilebilir. Malum tüm dünya ülkelerinde Katolikler özellikle dinî açıdan modern liberalizmde boğulmaktadır; buna rağmen papalığı kaldırma önerisiyle hiçbir lider ortaya çıkmamıştır."³⁵

7. Şer'i Mahkemelerin Kapatılması

Tarih boyunca başarılı olmuş hemen her büyük inkılap hareketi uzun bir fikrî hazırlık devresi geçirmiştir. Bu itibarla Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Mücadele'yi kazandıktan sonra gerçekleştirdiği diğer inkılaplarda olduğu gibi, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi suretiyle uygulamaya koyduğu 1926 tarihli Hukuk inkılabının gerek fikir planında ve gerekse uygulama alanında temelleri de 1839 Tanzimat hareketine kadar çıkar. Anlaşıyor ki Türkiye Cumhuriyeti'nde hukuk alanındaki eksikler ile eskiden intikal eden yalınları düzeltme ihtiyacının tarihi yaklaşık yüz sene öncesine dayanmaktadır.

Osmanlı döneminden itibaren Balkanlarda geçerli olan İslam hukuku, Avusturya-Macaristan hâkimiyetinde de devam etmiş ve 1918'de kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda geçerli olsa da anayasayla kanunlaştırılmamıştır. Bu bağlamda Simić şöyle der: *"Yugoslavya Müslümanları özellikle Boşnaklar, şeri mahkemelerin anayasayla kanunlaştırılması için Yugoslavya Krallığı'na talepte bulunmuşlardır. Ancak Mustafa Kemal, tamamen Müslüman bir devlette şeri mahkemeleri kaldırmış; bu mahkemelerin kaldırılmasına gerekçe olarak zamanın ruhuna aykırı olmasını göstermiştir. Hâlbuki şeri mahkemelerin kanunlarının uzun süre uygulamasından dolayı tam medeni vasfını kazanmış; bu sebeple bizim devlet mahkemeleri İslam hukukuna göre bazı kararlar alma yönüne gitmişlerdir. Bununla birlikte Atatürk, modern Türkiye'nin devlet teşkilatının tamamen dinî önyargılardan uzaklaştırılmasını hedef olarak seçmiştir. Nihayet şeri aile hukuku yerine 4 Ekim 1926'da İsviçre Medeni Kanunu kabul edilmiştir.*"³⁶

³⁴ Simić, a.g.e., s. 18.

³⁵ Aynı eser, s. 19.

³⁶ Simić, a.g.e., s. 22.

Simiç'e göre Balkan Müslümanları, Türklerin etkisiyle İslamiyet'i kabul etmelerine karşın Türkiye modernleşme sürecine girdiyse Balkan Müslümanlarının da aynı çizgiyi takip etmeleri gerekmektedir.

8. Fesin Yasaklanması

Eskiden beri giysi ve her şeyden önce başlık, bir insanın dinini ve toplumsal statüsünü belirten araçtı. İslam hukuku Müslümanların, görünüşte bile kendilerini gayrimüslimlerden ayırmalarını ve diğer her şeyde olduğu gibi, onların kıyafetlerini taklitten kaçınmalarını ister. Tüm medeni dünyanın kabul ettiği kılık ve kıyafet Türkiye'de daha Osmanlı döneminde kabul edilmiş iken nedense şapka giyilmesine müsaade edilmemiş ve bunun yerine, yine Avrupa yapımı fes giyilmiş, Millî Mücadele sırasında kalpak, fesin yerini tutmaya başlamıştır³⁷.

Türklerin şapkaya karşı tavırlarını Sırp yazar Jivko Topaloviçni, *Turska/Türkiye* adlı kitabında şöyle anlatır: “Bir zamanlarda Türk erkeğini fessiz Türk kadınına ise feracesiz hayal etmek imkânsız idi. Türkiye’de kıyafete karşı çıkmak dine karşı çıkmak anlamına geliyordu; çünkü Müslümanlar için kılık kıyafetin dinin ayrılmaz bir parçası olduğuna inanılmakta idi. Buna göre fötr veya başka bir şapkayı takması Müslüman erkeği için dinden çıkmak ve milliyeti inkâr etmekle aynı şeyi ifade etmektedir.”³⁸

Yugoslavya Müslümanları'nın da fesi Türkler gibi dinî bir simge olarak kabul ettiklerini söyleyen Simiç, bu bağlamda Yugoslav Müslüman Partisi (JMO)'nin, ulaştırma bakanlığı demiryolu memurlarının, kılık kıyafet kuralına Müslüman memurların da tabi tutulmasına dair bir istekte bulunduğunu öne sürerek mevcut olan demiryolu memurlarının şapkası yerine dinî simgesi olan fesin kullanılmasına izin verilmesinin istendiğini iddia etmektedir. Yazar, bu konuyu şöyle ifade etmiştir: “Bunun üzerine JMO genel başkanı ve aynı zamanda Ticaret ve Ekonomi bakanı Boşnak Mehmet Spaho, Yugoslavya Krallığı Halk Meclisi'nde toplantılara fesli katılmaktaydı. Yugoslavya İslam Birliği yetkilileri ise Müslüman askerlerinin askerlik görevini mevcut ordunun standart şapkası yerine fes takılmasına istemişlerdir. Hatta okullardaki erkek öğrenciler aynı uygulamayı dile getirilmişlerdir. Bunu dinin gereği olarak açıklamışlardır. Türk aydınları ayrıca kadınların feraceyi çıkarmasına karşı çıkmışlar; böyle bir geleneğin ahlaki boyut taşıdığını savunmuşlardır. Üstelik Batı ülkelerinde tahsil görmüş Türk aydınları aynı düşüncüyü paylaşarak feracenin terk edilmesiyle Müslüman kadınların en önemli iki özelliği olan iffet ve ahlaki terk edeceklerini iddia etmişlerdir. Bu detaylara rağmen, Mustafa Kemal'in kılık kıyafet konusundaki inkılaplarının popüler olup olmadığına bakmadan sırf ülkenin büyük çıkarlarını düşündüğü söylenebilir.”³⁹

³⁷ Selami Kılıç, “Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılâbı”, *Atatürk Yolu*, S. 16(1995) s. 530.

³⁸ Živko Topalović, *Turska*, Belgrad 1932, s. 48.

³⁹ Simić, *a.g.e.*, s. 32.

Başka bir Balkanlı gazeteci yazar Danitsa Yakşiç, Saraybosna'da çıkan *Oslobođenje* gazetesinde şapka inkılabına ilişkin olarak görüşlerini şöyle dile getirir: “*Atatürk'ün uyguladığı şapka inkılabı sırasında ilginç bir hadise kaydedilmiş; Türk erkeklerinin İzmir dolaylarında bir kasabada bulunan bir Ermeni vatandaşa ait dükkânda büyük miktarda süslenmiş bayan yazlık fotr şapkasını bulup kafalarına taktıkları iddia edilmekteydi.*”⁴⁰

9. Medreseler ve Tekkelerin Kapatılması

Ders verilen yer manasını taşıyan medrese ile tasavvuf erbabının faaliyet mekânları olan tekkeler, İslam dünyasının en mühim eğitim-öğretim kurumları idiler. Orta Çağ'da İslam medeniyetinin doruğa ulaşmasında büyük katkı sağlayan medreseler ile tekkeler, XIX. yüzyıldan itibaren İslam âleminin, Batı karşısında gerilemesinin nedeni olarak görülmüş ve buralarda verilen eğitim tartışılmaya başlanmıştır. Tanzimat'tan sonra açılan Batı usulü eğitim kurumları karşısında devamlı güç kaybeden medreselerle tekkelerin iyileştirilmesine yönelik Osmanlı'nın son döneminde gelişen fikir hareketleri kapsamında farklı çözüm teklifleri ortaya konulmuştur⁴¹. Buna rağmen medreselerle tekkelerin işlevini kaybettiklerini, dolayısıyla artık kapatılmaları gerektiğini Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında Batıcı entelektüeller düşünmeye başlamışlardır⁴².

Cumhuriyet Türkiye'sinde Batıcı düşünceler çizgisinde gerçekleştirilen köklü modernleşme hareketlerinden medreseler ve tekkeler de etkilenmiştir. Medreseler, Maarif Vekili Vasıf Bey'in Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na istinaden 11 Mart 1924'te yayınladığı bir genelgeyle kapatılmıştır⁴³. Tekke ve zaviyelerin de 30 Kasım 1925 tarihinde faaliyetlerine son verilmiştir.

Türkiye'de medreselerin kapatılması konusu dünya basınında yer almış; Balkanlı yazar Simić diğer konuların yanı sıra medreselerin kapatılmasına dair yorumda bulunmuştur: “*Atatürk, dinî alanda daha ileri giderek mevcut binlerce medrese ve tekkenin kapatılmasına karar vermiştir; sadece Kayseri'de 96, İstanbul'da ise yüzden fazla medrese bulunmaktaydı. Bu kurumların mal varlıkları devlet hazinesine aktarılmış; binlerce medrese talebesi kapasitelerine göre farklı branşlara yönlendirilmiştir. Ayrıca o dönemde Türklerin büyük çoğu bir tarikatın mensubu olduğunu ispat etmek için sarıklar kullanmaktaydı.*”⁴⁴ Yazar, tekkeleri eğitim kurumu değil ibadet ve eli boş insanların toplandığı yer olarak görüp bu yüzden modern eğitim kurumlarına ihtiyaç hissedildiğini savunmaktadır.

Hırvat Milan Şufflay da *Novosti* gazetesinde kaleme aldığı makalede Atatürk'ün eğitim inkılaplarıyla ilgili olarak şunları yazmıştır: “*Mustafa Kemal, aydın ve yüksek tahsilli din adamlarının*

⁴⁰ Danica Jakšić, “Mustafa Kemal Atatürk tvorac moderne Turske: Ostvaren cilj”, *Oslobođenje*, 38,123012 (2.10.1982), s. 10.

⁴¹ Deniz Aşkın, “Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Medrese Eğitim Sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Eğitimin Konjonktürel Boyutu”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/2(2017) s. 984.

⁴² Aynı yer.

⁴³ Asim Arı, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22/1 (2002), s. 187.

⁴⁴ Simić, a.g.e., s. 24.

arasından en iyilerini seçerek bazı dinî kurumlarda görevlendirmiş; kalan kısmına ise şapkalar taktırıp uygun mesleklere yönlendirmiştir. İleride din görevliliğini yapacak kişileri, ilahiyat fakültesi kurarak eğitime göndermiştir⁴⁵. Danica Jakšić, bu konuyu milliyetçiliğe bağlamış; Atatürk'ün milli değerlere önem veren gençler yetiştirme gayesine engel olarak gördüğü medrese eğitimine son verdiğini ileri sürmüştür: *Mustafa Kemal'in medreseleri kapatmasının en büyük sebebi, hangi İslam ülkesinde bulunmasına bakmaksızın talebelerde millî duyguyu öldürülmesi ve İslam birliği şuurunu geliştirmesidir.*⁴⁶

10. Kadınlara Haklar Verilmesi

Atatürk, İslam âleminde kadına haklar veren liderlerin başında gelir. Onun bu konuda gerçekleştirdiği inkılaplar, Balkanlı aydınların dikkatini çekmiş; bu konuda yazılar kaleme alınmıştır. Nitekim yeni Türkiye'de Türk kadınının peçeden kurtarılması, 1934'te oy kullanma hakkının verilmesine ilişkin uygulama, Hırvatistan ve Sırbistan'da sempatiyle karşılanmış; bu konuda basında yazılar çıkmıştır. Bu bağlamda Dragiša Lapčević, *O Našim Muslimanima/Bizim Müslümanlar Hakkında* adlı eserine eşi Latife ile birlikte Atatürk'ün fotoğrafını koymuş; Müslüman liderlerin Kur'anı doğru yorumlayıp kendi eşlerini ihmal etmediklerine vurgu yapmıştır⁴⁷.

Atatürk, Cumhuriyeti kurduktan sonra Türk kadınına çağdaş kimlik kazandırmış; bu konuda yapılanları Balkanlı aydınlar şaşkınlıkla karşılamışlardır. Mirat soyadlı bir Yugoslav bayan gazeteci, 1935'te İstanbul'da hem muhabir hem de turist olarak bulunmuş; Türkiye'de kadınlarla ilgili değişimi hayretle görmüştür. Bu konudaki izlenimlerini şu şekilde kaydetmiştir; *“Türkiye'ye gittiğimde daha önce 'Azijada' adlı eserinde Loti'nin yazdığı birçok kadının bir erkekle yaşadığı haremli görmek istediğimi Türk dostlarıma söyleyince çok gülmüşler; onlardan 'Bu manzarayı ancak müzelerde görebileceğim' cevabını almışım*. Bu duruma şaşırın Yugoslav gazeteciye Türk meslektaşları şu şekilde açıklamada bulunmuştur: *“Pier Loti'nin Türkiyesi'nden Atatürk Türkiyesi'ne seni götüreceğim*”. Yugoslav vatandaşı misafir, Avrupa kültürüne uygun sokaklarda, okullarda, mağazalarda Türk kadınına gördüğünde imrenerek: *“Gerçekten burası Atatürk Türkiyesi'dir”* diye memnuniyetinin ifade etmiştir⁴⁸.

Bu Yugoslavyalı bayan gazeteci Türkiye'de yapılan inkılapların özellikle kadınlara yaradığını düşünmekte ve bunu şöyle dile getirmektedir; *“Türk kadını, verilen haklara hasret kalmıştır, Türk erkeği ise kadın haklarını engelleyen şeriat olmasaydı kadına eşitliği çoktan tanıyacaktı. Erkekler gibi*

⁴⁵ Milan Šufraj, “Kemalova reforma i İslam na Balkanu: Iscrpliva američka kniga o modernoj Turskoj”, Novosti, S. 20 (1926), s. 12.

⁴⁶ Danica Jakšić, “Mustafa Kemal Atatürk tvorac moderne Turske: Proglašenje Republike”, *Oslobođenje*, 38,123012 (2.10.1982), s. 10.

⁴⁷ Dragiša Lapčević, *O Našim Muslimanima*, Sociološke i etnografske beleške, Beograd 1925, s. 61.

⁴⁸ *Ilustrovani List Nedelja*, “Šta sam videla u Novoj Turskoj”, Beograd 1935, s. 18-21.

kadınların da komutan oldukları Türk tarihinde rastlanmaktadır. Sultanların birçoğu başka ülkelerin hükümdarlarına herhangi bir belgeyi karısı onaylamadan imzalamamaktaydı."⁴⁹

Yugoslav gazetecinin muhatap olduğu Türk gazeteci, inkıpların kadına verdiği hakların faydalarını şöyle açıklamıştır: *"Bizde doktor, avukat, hâkim, bakanlıklarda daire başkanı, öğretim üyesi, öğretmen gibi mesleklerde görev yapan birçok kadın vardır. Bunlar, duvarla kapalı avluları özleyecekler mi?"*⁵⁰

Buna bağlı olarak Türk gazeteci, Türk kadınının çok cesur ve güçlü olduğunu vurgulayarak: *"Türk milletinin her durumunda hazır bulunan kadınlar, asker, hemşire, arkadaş oldular. Kurtuluş savaşında erkeklerle birlikte omuz omuza savaştılar. Vatan toprağını son düşman askeri terk etmeden Türk kadını silahını bırakmamıştır. Hatta Türkiye'de gerçekleştirilen her inkıapta Türk kadınının katkısı büyüktür. Bu nedenle kadının her konuda eşitlik ve her meslekte çalışma imkânını engellemek mümkün mü?"* demiştir.

11. Arap Alfabesinin Kaldırılması

Atatürk, cumhuriyetin ilanı ile birlikte hemen her sahada modernleşme hareketini başlatmış ve en önce Türk milletine yeni bir görüntü ve kimlik kazandıracak inkıplar üzerinde durmuştur. Mustafa Kemal cumhuriyetin ilanından sonra, bir manada Doğuya veda formülünü tamamlayarak Batı değerlerini tercih etmek şeklindeki seçimiyle Tanzimat'tan (1839) beri devam eden Batılılaşmayı daha değişik bir zihniyetle ele almış, yani Batılılaşmayı, Batılı metotlarla yalnız kendi yöntemiyle hayata geçirmiştir.

Balkan aydınları, Türkçe'nin yazılıp okunmasında Arap alfabesinin olumsuz etkisi üzerinde durmuş, harf inkılabını gerçekleştiren Atatürk'ü alkışlamışlardır. Bu konuda Svetovski şöyle der: *"Osmanlı Devleti hâkimiyeti altındaki topraklarda Türkler için hiç uygun olmayan Arap alfabesini kullanmış; bu, 1928 yılına kadar geçerli olmuştur. Ancak Arap alfabesi Türkçe fonetiğine uygun değildi. Bu yüzden okullarda eğitim büyük sıkıntılar içinde gerçekleştirilmekteydi. Çünkü her kelimenin okunuşu yazılışından farklı olması yüzünden öğrenmek için uzun süre büyük çabaya ihtiyaç vardı. Bunun dışında resmî dil olan Türkçe, Arapça ve Farsça kuralları ve biçimleri ile iç içe geçmiş hale gelmesinden dolayı geniş toplumsal tabakaların eğitimden yararlanması mümkün değildi. Bu nedenle Mustafa Kemal Arap alfabesini kaldırarak Latin alfabesini uygulamış; böylece halk kitlesinin okuma yazmayı hızlı bir şekilde öğrenmesinin temelini atmıştır."*⁵¹

Atatürk'ü yakından tanıyan Maksim Svava, harf inkılabını istatistik bilgilerle değerlendirir. Latin alfabesinin uygulanmasından önce yani 1928'de Türkiye'de 685.040 kişinin okuryazar

⁴⁹ Aynı yer.

⁵⁰ Aynı yer.

⁵¹ Svetovski, a.g.e., s. 45.

olduğunu, dört sene sonra yani 1932’de bunun 2.013.255’e ulaştığını tespit etmiştir. Harf inkılabının öğrenci sayısının da artmasına zemin hazırladığını iddia eden Svava, buna ilişkin olarak şunu demektir: “Bugün modern ilkokullarda öğrenci sayısı 542.136 (erkek 350.322 ve kız öğrenci 191.814); 1923’te ortaokullarda 543 kız ve 5.362 erkek öğrenci, 1932 yılında ise 7.511 kız, 28.805 erkek öğrenci bulunmaktadır. Eskiden liselerde 230 kız, 1011 erkek öğrenci vardı. Harf inkılabından sonra ise 1720 kız ve 5.120 erkek öğrenci mevcuttur. Öğretmen okullarında önceleri 2528 öğrenci mevcut iken şimdi 5293’tür. Meslek okullarında 931 olan öğrenci sayısı şimdi 4155’tir. Yüksekokullar ve üniversitelerde toplam 2914 öğrenci eğitim görmekte iken bugün 4853 öğrenci bulunmaktadır.”⁵²

Svava, Türkiye Cumhuriyeti’nin başarılarına sadece üstünkörü bir genel bakış olduğunu, tüm insanlara özellikle gençleri etkileyen maddi gelişmelerden daha önemlisinin manevi gelişmeler olduğunu vurgulayarak Doğu tembelligine alışmış bir milletten diğer modern insanlar arasında yerini alan bilinçli bir toplum meydana geldiğini düşünmektedir. Diğer taraftan eski Osmanlı alfabesinin yerine Latin alfabesinin alındığını böylece temel inkılaplara ön koşul oluşturulmuş olduğunu, bu sayede diğer gelişmiş milletlerin seviyelerine kısa sürede ulaşıldığını dile getirmektedir⁵³.

12. Soyadı Kanununun Kabul Edilmesi

Osmanlı Devleti’nin yerine Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Atatürk, ilk andan itibaren her alanda, gelişmiş ülkeleri yakalamak amacıyla inkılaplar yapma yoluna gitti. Bilhassa sosyal sahada yapılan inkılaplar, modernleşmenin dışında, hayat standartlarının artırılması ve modern anlamda sosyal sistemin kurulmasını hedeflemiştir. Gerçekleştirilen inkılaplar arasında Soyadı Kanunu da yer almıştır. İlk olarak kabul edilen Medeni Kanunun içerisinde zikreden bu mevzu ile ilgili kurallar ancak 1934 yılında kanunlaşabilmiştir.

Soyadı Kanunu’nun çıkarılmasına kadar Türkiye’de insanların isminden önce baba ve dede ismi söyleniyordu; fakat bu durumda genelde aynı isimler kullanmasından dolayı sık sık karışıklar yaşanıyordu. Özellikle mahkeme davalarında bu vakalar çok sık görünmekteydi; örneğin Mehmet, Ahmet, Mustafa, İbrahim, Yusuf vs isimlerin yoğun olması ve kişilerin doğum tarihlerinin düzenli kaydedilmemesi, davaya ilişkin şahsın kimliğinin bilinmemesi durumunu beraberinde getiriyor, bu yüzden çoğu zaman yanlış kişinin yargılanması söz konusu oluyordu.

Türkiye’de soyadı kanununun kabulü konusunu Stevan Simić şöyle değerlendirmiştir: “Her dönemde kişi kimliği konusunda belirsizlikler yaşanmaktadır. İsim benzerliğinden dolayı nice suçsuz insan hapse girerken öbür taraftan asker kaçaklığı ihtimaline yol açılmaktaydı. Hatta cinayetlerle sonuçlanan anlaşmazlıklar da eksik değildi. Şahsen dünyaya geldiğim küçük köyde soyadı meselesi olmadığı halde bile aynı sülalede iki erkek çocuğa aynı isim verilmezdi; fakat aynı köyde farklı

⁵² Maksim Svava, “Deset godina Turske Republike”, *Novi Behar*, 7,8-9-10, ,(1933), s. 121.

⁵³ Svava, *a.g.e.*, s. 23.

sülalelerde aynı ismin verilmesi bir sakınca görülmemekteydi.”⁵⁴ Bu bağlamda Simiç, aynı konuda Alman yazar Hans Froembgen şu ifadeyi kullandığını dile getirerek: “Mustafa Kemal’in gerçekleştirdiği sosyal inkılaplar konusunda soyadı kanununun çok büyük önem taşımaktadır” demiştir⁵⁵.

Türkiye’de yapılan tüm inkılapların temelini milliyetçiğe dayandığına işaret eden ünlü tarihçi Froembgen soyadı kanunu konusunda şöyle der: “Mustafa Kemal Atatürk’ün ilkelerinden biri milliyetçilik olmasından dolayı Arap geleneğine uygun olanı Türk geleneğine aykırı görmüştür. Bu nedenle sosyal inkılaplar kapsamında soyadına ilişkin değişiklik yapılmasının gerekli olduğunu düşünerek soyadı kanununu çıkarmaya karar vermiştir. Böylece her sülaleye ayrı bir soyadı verilmiştir.”⁵⁶

Yukarıda zikredilenler dışında Sırbistanlı gazeteci ve yazar Dušan Timotijević, “Stari ostaci u Turskoj” /”Türkiye’de Eski kalıntılar” başlıklı makalesinde Cumhuriyet Türkiye’sinde yapılan inkılaplar üzerinde çok hassas düşünüldüğünü dile getirmiş, Mustafa Kemal’in soyadı almasında aynı hassasiyeti gösterdiğini şu şekilde ifade etmiştir: “Soyadı Kanunu’na ek olarak çıkarılmış olan ilk kanun, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal’e Atatürk soyadını veren kanundur. Bu kanun çıkmadan önce Cumhurbaşkanı’nın soyadının ne olacağı gündemi oldukça meşgul etmiştir. Bazı dil ve tarih uzmanları konu ile ilgili toplantılar düzenlemiş ve çeşitli soyadları ortaya koymuşlardır”⁵⁷. Atatürk, bu konuyu Konya Milletvekili Naim Hazım Onat’a bırakmıştır. Onat, ileri sürülen soyadlarıyla ilgili olarak; “Teklif edilen kelimelerin söylenişinde ve yazılışında tam bir akıcılık olmadığını belirtmiş ve tarihte kullanılan ‘Atabey’ nasıl ki bir şehzadenin ya da hükümdarın hocası, yol göstericisiyse, Türk’e her alanda atalık etmiş ve Türkleri kurtarmış olan Mustafa Kemal de bu milletin atasıdır diyerek O’na ‘Atatürk’ denilmesinin uygun olacağını ifade etmiştir”⁵⁸. Bu soyadı Mustafa Kemal’inde hoşuna gitmiş; Atatürk soyadı, kanunla O’na verilmiştir.

13. Türk Milletine Mahsus İdari Sistemin Kurulması

Türkiye, coğrafi konumuna göre iki kıta arasında stratejik bir konumda olup Avrupa emperyalizminin Asya kıtasına nüfuz etmesini engellenmektedir. Atatürk, Türkiye’nin bu durumuna uygun bir idare tarzı kurma yönüne gitmiştir.

Nikolayev, Atatürk’ün yeni devletine idari sistemi ararken karşıladığı sıkıntıları şöyle izah etmiştir: “Yunanlılara (doğrusu İngilizlere) karşı kazandığı zaferden sonra Atatürk kendi millete varoluşunu gerçekleştirmesi için yeni Türkiye’nin teşkilatlanmasına gitmiştir. Bunu yaparken bir

⁵⁴ Hans Froembgen, “Mustafa Kemal, neprijatelj tradicije”, *Izbor Najboljih Savremenih Članaka*, 2, 9 (septembar 1937), s. 960-965.

⁵⁵ Simiç, *a.g.e.*, s. 29.

⁵⁶ Nikolajev, *a.g.e.*, s. 23.

⁵⁷ Dušan Timotijević, “Stari ostaci u Turskoj”, *Savremena Turska*, Beograd 1954, s. 46.

⁵⁸ Politika, “Odkada Mustafa Kemal nosi titulu Gazi i šta ona znači da li znate?” S. 30,9122, (6.10.1933), s. 11.

tarafından yabancı unsurların hücumuna engel olmak diğer taraftan ise yurt içinde halkın tepkilerini önlenmek istemiştir.”⁵⁹

Simiç ise Atatürk’ün Batı’ya bakarak beğenmediği sistemden farklı bir yapının uygulaması yönüne gitmesini şöyle özetlemiştir: “*Mustafa Kemal, itibarını kaybetmiş başka ülkelerin parlamenter sistemlerinin kötü tecrübesini göz önüne alarak parlamenter sistem için kalıcı bir adım atmıştır. İç siyasetinde geniş kitlelere oryantasyonu ihmal edecek demokratik ilkeleri takip etmeyerek tüm devlet meselelerine samimi destek verecek parlamentonun kurulması düşüncesinde idi. Kendi uyguladığı inkılap doktrinlerine göre başka devletlerin kötü örneklerini almadan modern devlet düzeni oluşturmak için yeni bir çalışma şekli yaratmıştır. Bu nedenle İngiliz Parlamentosu’nu örnek alarak Büyük Millet Meclisi’nde dönemin en iyi aydınlarını toplamıştır.*”⁶⁰

Sırp yazar Dragoslav Mihayloviç’in kaleme aldığı *Privreda Turske/Türkiye’nin Ekonomisi* kitabında Atatürk’ün demokrasiye ilişkin bakışını şu şekilde dile getirmiştir: “*Türk insanına Batının liberal metotlarını uygulamak mümkün olmamış; Mustafa Kemal özellikle zira Avrupa’daki durumuna bakarak demokrasi hakkında iyi bir düşünceye sahip olmamış; demokrasiye ilişkin şu ifadeleri kullanmıştır: ‘Demokrasi avam ve beceriksizlerin efendiliğidir. Sadece tek adamın mutlak rejimi doğru yönetim şeklidir.’ O, bu ilkeye göre kendi toplumunun idari sistemini oluşturmuştur. Bu bağlamda Rudyard Kipling şöyle demiştir: ‘Sürünün gücü yalnız kurttur, kurdun gücü ise sürüdür.’ Tüm Türklerin sembolü bozkurt olduğu unutulmamalıdır. Mustafa Kemal’in yarattığı idare tarzına Kemalizm denmektedir.*”⁶¹

Mihayloviç, Mustafa Kemal’in, gelişimi engelleyen tek unsurun monarşi olmadığını bildiğini, ülkede monarşinin dışında asırlarca teyit edilmiş bir sistem hâkim olduğunu ve bu sistemden dolayı Türk milletinin kendi etnik sınırları dâhiline çekilmesini Avrupa’nın istemesinin doğal olduğunu öne sürmüştür. Bu bağlamda: “*Demek ki mevcut olan sistemi yıkıp gelişim ve medeniyeti yaratacak yeni bir sistemin ülkeye getirilmesi gerekmektedir. Tüm şahsi çıkarlarından uzak durarak kendi milleti uğruna ülkenin kalkınmasına odaklanmıştır*”⁶².

14. Yabancı Ülkelerin Diplomatlarına Karşı Nazik Davranması

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra Atatürk yabancı ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmaya başlamış; çeşitli ülkelerin diplomatik temsilcileri Türkiye’de bulunmuştur. Gerek diplomatik görüşmeler gerekse resmî ve özel vesilelerde Atatürk yabancı diplomatlarla temaslarda bulunmuştur. Bu konuda verilecek örnek çoktur; bu çalışmanın Balkanlar olmasından dolayı Balkanlı bir diplomatın Atatürk’le görüşme hatırasının aktarılması uygun görülmüştür.

⁵⁹ Nikolajev, a.g.e., s.

⁶⁰ Simiç, a.g.e., s. 33.

⁶¹ Dragoslav P. Mihajlović, *Privreda Savremene Turske*, , Beograd 1937, s. 76.

⁶² Svetislav, a.g.e., s. 165.

Yugoslavya Krallığı'nın Türkiye Elçiliği Askerî Ataşesi Novitsa B. Rakoçević Ankara'da Atatürk'le ilk karşılaşmasını şu şekilde anlatmıştır; “*Askerî temsilci olarak Ankara'ya geldikten birkaç gün sonra Atatürk'ün birinci emir subayı Albay Cemal Bey'le tanıştığımda O bana Atatürk'ün askerî temsilcilerin ziyaret taleplerini kabul etmediğini fakat beni bir gün davet edeceğini kendisine şahsen söylediğini bildirmişti. 18 Nisan 1935'te Ankara Halkevi'nde bir balo programına ben de katılmıştım; gece yarısından sonra Atatürk birkaç bakan, subay ve bürokrat ile gelerek programın devam ettiği salonun kenarına çekilip seyretmeye başlamıştı. Bir anda bana bakıp el işaretleriyle beni yanına çağırdı, fakat etrafımda birçok başka yabancı diplomatların bulunmasından dolayı beni çağırdığına tam emin olamamıştım. Beraberindeki emir subayı yanıma gelerek Mustafa Kemal'in beni çağırdığını bildirince birlikte yanına gittik.*”⁶³

Sırp diplomat: “*Selamlaşma ve hal hatır formalitelerinin ardından Atatürk: ‘Bizimkilerden yardım görüyor musunuz’? Olumlu cevabımın arkasından: ‘Ben de askerî temsilci olarak Sofya'da bulundum, çok çalışmanız gerektiğini ondan biliyorum, fakat ben size yardım edeceğim’ demiştir.*”⁶⁴ Rakoçević, konuşma esnasında kendisinden sigara istediğini, sigarasının olmadığını belirtince gülümseyerek kendi cebinden sigara kutusunu çıkararak önce misafire uzatıp sonra kendisi aldığı ifade etmiştir. Atatürk'ün bu nazik jestinin kendisini gururlandırdığını dile getirerek: “*Konuşmamızın devamında kolumdan tutarak: ‘Bir kadeh şarap içmeye geçelim’, deyip kokteylin servis edildiği bölüme giderken ben onun sol tarafına geçmeye çalıştım. Fakat kendisi buna izin vermeyip: ‘Ben demokratım siz de benim dostumsunuz’ diyerek bunun sebebinin açıklanmıştı.*”⁶⁵ Atatürk'ün ne kadar kibar olduğu ve gösterdiği nezaketin yabancı bir temsilci için çok şey ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Yugoslav Askerî Ataşesi, salonun bir köşesinde Atatürk'le baş başa şarap içmeye başladığında büyük liderin sesini yükselterek: “*Sevgili dostum, siz Kral Hazretlerini ben ise büyük dostumu kaybettim. Kral öldüğünde arkasından ne kadar acı hissettiğimi kimse bilmez. Gönderdiğim taziye telgrafı ile onunla baki bir anlaşma yaptığımı tüm dünyaya bildirmek istemişim. Ben ona söz vermişim, verdiğim söz benim için anlaşma demek ve anlaşma için ben hayatımı veririm. Siz de onun sözünü tutacağınıza eminim.*” diye konuştu. Bu sözlerine: “*Ekselansları, mutlaka sözünü tutacağız.*”⁶⁶ diye cevap vermişti. Bu görüşmesinden sonra Atatürk'le daha birkaç defa karşılaşma fırsat bulduğunu vurgulayan Rakoçević'in anlatmalarından Atatürk'ün Yugoslavya Kralı Aleksandar ve ülkesiyle çok samimi ilişkiler kurduğu ve Türkiye'nin dış politikasında Balkanların büyük önemi olduğu söylenebilir.

⁶³ Novitsa B. Rakoçević, “Moj prvi susret sa Kemalom Ataturkom”, *Politika*, 17 Kasım 1938, s. 4.

⁶⁴ A.g.e., s. 5.

⁶⁵ Aynı yer.

⁶⁶ Aynı yer.

15. Türk Aydınlarıyla İşbirliği Yapması

Atatürk, koyduğu inkılapları uygulamada kuşkusuz başta asker arkadaşları olmak üzere bazı milletvekillerinden büyük destek görmüştür. Ülkenin her tarafındaki aydınlar O'nu desteklemişler, böylece inkılaplarına ortak olmuşlardır. Türk aydınının XIX. yüzyıldan beri olan birikimi, 1920'lerden itibaren çok iyi değerlendirilmiş, Mustafa Kemal tarafından aydın kitlenin halk ile birleşmesi sağlanmıştır. Atatürk gerçek inkılapçıları şöyle tanımlamaktadır: “*Hakiki inkılâpçılar onlardır ki, ilerleme ve yenileşme inkılabına sevk etmek istedikleri insanların ruh ve vicdanlarındaki Temayül-i hakikiyeye (gerçek eğilime) nüfuz etmesini bilirler.*”⁶⁷

Makedon asıllı yazar Simiç bu konuyla ilgili olarak şu ifadeyi kullanmıştır: “*Şimdiye kadar tarihte büyük reformcular ortaya çıkmış; fakat bu reformcular kendini her şeyin beyni, diğerlerini ise araç olarak görmekteydi. Mustafa Kemal köklü inkılaplarını gerçekleştirmesinde tamamen farklı metot kullanmıştır. çünkü Türk milletinin tam varoluşunun yolu bu tercihteydi.*”⁶⁸

Makedon yazar, dünyaca ünlü reformcuların uyguladıkları reformların tüm gücünü kendilerinde görmelerinden dolayı diktatör olarak görerek Atatürk'ün ise kendi milletine tam güvenerek inkılapları yapmaya yanaştığını ancak bu şekilde yapılan inkılapların kalıcı olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

Milan Şufflay da bu hususta şu değerlendirmeyi yapmıştır: “*Tüm devlet unsurlarını hareketlendiren güç kendisi olduğunu düşündüğü halde entelektüel çevresinin desteğiyle inkılapların daha hızlı ve sağlam bir şekilde gerçekleştirileceğini biliyordu. Bu fikrini izleyerek meclis, hükümet ve diğer üst kurumlarla ve kuruluşlar Türk toplumunun en iyilerini toplamıştır. Bu gerçekler hakkında ancak imrenme, övgü ve takdirlerle konuşabilmektedir.*”⁶⁹ demiştir.

Şufflay, Türkiye’de gerçekleştirilen inkılapların benimsetilmesinde aydınların büyük rol oynadığını ve Atatürk'ün izlediği siyasetin başka reformcuların siyasetine benzemediğini dile getirmek istemektedir.

16. Rüşvet Alınmasına Tahammül Etmemesi

Erken Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan usulsüzlükler Türk siyasetini derinden etkilemiş, dönemin önde gelen siyasetçilerinden Ali Cenani Bey’in Ticaret Vekili olarak yaptığı resmî olmayan sözleşme ve anlaşmalar Cumhuriyet tarihinin ikinci yolsuzluk davası olarak yankı uyandırmıştır. Bu dava sürecinde ortaya atılan iddialar Cenani Bey’in görevini kötüye kullanmaktan zimmetine para

⁶⁷ Atatürk'ü n Söylev ve Demeçleri, II, s. 214.

⁶⁸ Simiç, a.g.e., s. 43.

⁶⁹ A.g.e., s. 44.

geçirmeye, vekâlete tahsis edilen 500.000 lirayı asıl amacı dışında Ankara ve Adapazarı'ndaki bazı fabrikaların inşa ve ihyasında kullanmaya kadar birçok meseleyi kapsamaktadır⁷⁰.

Türkiye'de devletin zirvesinde yaşanan bu rüşvet hadiseleri medya aracılığıyla dünyanın her tarafında konuşulacak konu olmuştur. Balkan aydın çevrelerinde de bu konu kaleme alınmış, eleştiriler yapılmıştır. Bu bağlamda Makedon yazar Simiç, eserinde bu mevzudan şu şekilde bahsetmiştir: “*Tüm Balkanlılarda ‘bahşiş’ kelimesi çok popüler olmasından edebiyatçılar ve yazarlar sayesinde bilimsel literatüre de girerek I. Dünya Savaşı’ndan sonra ‘bahşiş’ yerine ‘rüşvet’ uluslararası yeni bir terime dönüşmüştür. Rüşvet, zamanla güç kazanarak hâkim unsur olarak ona karşı çıkanları ejderha gibi yutuyordu. Fakat Kemal Paşa bu korkunç olaya engel olup bugün Türkçe sözlükten neredeyse tamamen kaldırılmış; çünkü tüm devlet adamları, bürokratlar ve siyasetçiler için ağır cezalar hazırlamıştır.*”⁷¹

Simiç, rüşvet olayının yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devletine büyük bir darbe olduğu ve Türk milletinin devlete karşı güveninin sarsılmasına sebep olabileceği korkusundan dolayı Atatürk'ün faillere karşı ağır cezalar uygulamasının en büyük nedeni olduğunu söylemeye çalışmaktadır.

Diğer taraftan yazar, dikkat çeken başka bir hadiseyi şöyle dile getirmiştir: “*Bu günlerde Ankara’da yaşanan bir hadiseyi örnek olarak aktarmak istiyorum: eski Maliye Bakanı Hasan Saka Bey (19 Mayıs 1921-22 Nisan 1922) hesaplar yanlış olduğu ve bu konuda Mecliste bir inceleme yapılması gerektiğini içeren bir milletvekilinin teklifi mecliste kabul edilmiştir. Aynı zamanda Hasan Saka Bey, Trabzon milletvekili, Meclis Başkan Vekili ve II. Balkan Konferansı başkanlığı yapmıştır.*”⁷² Meclis Başkan Vekilliği ve II. Balkan Konferansı başkanlığı yapan kişinin rüşvet olayına bulaşmış olması, onun yüzünden Türkiye devletine çamur atılması ve dış politikasında özellikle Türkiye’ye Balkan devletlerinin güvenle yaklaşmamasına sebep olduğu söylenebilir.

Belirtilen nitelikteki diğer bir kişiye Ali Cenani Bey’in Ticaret Vekili olarak içinde bulunduğu kabinede Denizcilik Bakanlığı yapan İhsan (Eryavuz) Bey’di. Kendisi de tıpkı Ali Cenani Bey gibi yolsuzlukla suçlanıp Yüce Divan’da yargılanacak ve cezai yaptırımlarla karşılaşacaktır⁷³.

Buna bağlı olarak Simiç: “*Ayrıca kendine ait tüm mal varlığına el konulmuştur. Bu tür cezalar milletvekili Fikret Bey ve diğer birkaç devlet adamına verilmiştir.*”⁷⁴ ifadesinde hapis cezası dahil verilen cezalar dışında mal varlığına el konulmasının ihmal edilmediğine vurgu yaparak Atatürk’ü

⁷⁰ Hatice Akan, “Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yolsuzluk Olayı: Ali Cenani Bey Davası”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, II/3(2016), s. 150.

⁷¹ Simiç, *a.g.e.*, s. 51.

⁷² Osman Akandere, “20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul’da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14(2003), s. 257.

⁷³ Akan, *a.g.m.*, s. 140.

⁷⁴ Simiç, *a.g.e.*, s. 52.

sarsan olayın maddi boyutu ne kadar üzücü ise diğer taraftan manevi boyutunun da o kadar acı ve tehlikeli olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

17. Atatürk'e Diktatör Sifatının Yakıştırılması

Atatürk'ün ölümü sonrası Batı basınında çıkan ve Atatürk'ün diktatör olup olmadığını tartışan pek çok haber ve makale, Türk basınında geniş bir şekilde yer almıştır. Batı Dünyasında Atatürk hakkında yapılan yorumlarda zaman zaman onun modernleşmeci bir diktatör olduğu ifade edilmişken Türk milletinin Atatürk'ü ağıtlarla uğurlamasını şaşkınlıkla karşılamışlardır⁷⁵.

Dış dünyadan izleyenler Atatürk vefat ettiğinde “kahrolsun” seslerinin yükseleceğini beklerken, halkın derin matemini görmüş, hıçkırıklarını işitmişler ve büyük bir şaşkınlığa düşmüşlerdir.

Atatürk'ü çok yakından tanıyan Falih Rıfkı Atay kitabında bu konuya ilişkin şöyle der: “Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğu doğrudur. Benim isteyip de yapamayacağım hiçbir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca davranmayı bilmem. Bence diktatör başkasını iradesine boyun eğdirenidir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim.”⁷⁶ Öbür taraftan ise Simiç: “Atatürk, milli çıkarı uğruna çok acımasızdı; kendisi de bunu itiraf etmiş: ‘Kanlı temellerde devrimler gerçekleştirilmektedir. Kanlı temel üzerinde yapılmayan devrimin sürekliliği de olmaz.’ İdealine zarar vermemesi amacıyla muhaliflerini, hatta dostlarını bile acımasızca tasfiye etmekteydi. Orantısız ağır şartlarda yeni Türkiye'nin yeniden doğuşunun gerçekleşmesi için kendi üzerine diktatör sorumluluğunu almıştır. Atatürk'ün diktatörlüğünün özelliğini H. C. Armstrong bu şekilde değerlendirmiş; ‘İleride Türkiye'nin başına diktatör gelmemesi için Atatürk'ün diktatör olması şarttır.’ tezini ileri sürmüştür.

Bu bağlamda Zoran Svetislav Tomić de düşüncesini şöyle ifade eder: “Mustafa Kemal hedefe koyduğu faaliyetlerini eleştirenleri cezalandırmaktaydı, çünkü Türk milletinin kaderinden yalnız kendisi sorumlu olduğunu düşünmekteydi. Batılılar, en büyük otorite olan Atatürk'ün gücüne şaşırılmışlardır. En basit uygulanan bir yenilik için sultanlara karşı çıkan kitleler neredeler şu anda?”⁷⁷ Tomić, Mustafa Kemal'in çizdiği yoldaki engellere sebep olan kişilerin cezalandırılması kendi egosunu tatmin etmek için değil Türk milletinin geleceğine bağlı olduğundan kendisine diktatör sıfatının yakıştırmasını hakaret olarak değerlendirmişti.

Bu iddiaya en iyi cevabı Yunus Nadi yazdığı kitapta şöyle vermiştir: “Eğer diktatör olmak isteseydi Atatürk bunu başkalarına nispetle çok kolaylıkla tahakkuk ettirebilecek prestij ve kudret

⁷⁵ Cengiz Akseki, “Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)”, *Belgi Dergisi*, S. 12(Yaz 2016/II), s. 234.

⁷⁶ Falih Rıfkı Atay, *Atatürk Ne İdi?*, İstanbul 2010, s. 35.

⁷⁷ Tomić, a.g.e., s. 167.

sahibi bir zattı. Halbuki o bir milletin devlet şekli ancak o milletin hakimiyetine dayanan kanun yollar ile asla yıkılmaz en sağlam temelini ve bünyesini alabileceği kanaatine samimiyetle bağlı idi ve bütün işlerini kılı kırk yaran bir itina ile hep bu esaslarda yürümüştür.”⁷⁸

18. Türk Dış Siyasetinde Başarılı Olması

Millî Mücadele döneminin dış politikadaki temel hedefi, yeni Türk Devleti’ni milletlerarası alanda tanıtmak olmuştur ki bu, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş dönemindeki dış politikanın esaslarını oluşturmuştur. Türkiye’nin modern anlamda bir millî devlet olarak uluslararası alanda meşruiyet kazanması Lozan Konferansı ile gerçekleşmiştir.

Türkiye, izlediği dış siyasetin gereği olarak hem dünya barışının korunmasına hizmet etmeye çalışmış hem de bölgesel olarak kalıcı bir barışın tesisi yönünde önemli çabalar harcamıştır. Bu bölgesel faaliyetlerin en yoğun olduğu alan, özellikle Avrupa’daki gelişmelere paralel olarak Balkanlar olmuştur. Türkiye, bu bölgede barış taraftarı olduğunu 15 Aralık 1925’te Arnavutluk’la, 18 Ekim 1925’te Bulgaristan’la, 25 Ekim 1925’te de Yugoslavya ile yaptığı dostluk antlaşmaları ile ispat etmiştir⁷⁹.

Türkiye-SHS Krallığı ilişkilerinin başlaması her iki ülkenin de Lozan Konferansı’na katılmasıyla olmuştu. Konferans sonucunda Sırbistan antlaşmayı imza etmemiştir. Bu nedenle iki ülke arasında devam eden savaş durumu 28 Ekim 1925’te imzalanan Dostluk Antlaşması ile ancak son bulmuş ve ikili ilişkiler başlamıştır. Bu süreçte Balkan ülkelerinin işbirliğine yönelik çabaları ile Balkan Konferansları toplanmış ve sonunda bir Balkan Antantı imzalanması yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu konferanslardan ikincisi de İstanbul’da toplanmıştır. Bu süreçte Yugoslavya Krallığı ile Türkiye arasındaki ilişkiler de geliştirilmiş ve bunun bir göstergesi olarak Kral Aleksander 1933 yılı sonlarına doğru İstanbul’u ziyaret ederek Atatürk ile görüşmüştü.⁸⁰

Yugoslavya Krallığı Başbakanı Milan Stoyadinoviç’in 28 Ekim 1936 Türkiye ziyareti⁸¹ ile ilgili anılarında “Atatürk her şeyden önce eşsiz, yetenekli ve cesur bir askerdir” yorumunu şu şekilde yapmış: “Kraliyet Yugoslavyası’nın hizmetinde yerine getirmiş olduğum görevler sırasında tanımış olduğum Avrupa ve Amerika’nın ileri gelen önderleri arasında Kemal Atatürk, en saygın mevkilerden birinde bulunur” diyerek kendilerine olan saygısını ifade etmiştir⁸².

⁷⁸ Yunus Nadi, “Atatürk’ün vasıfları: 1 Atatürk Meclise büyük bir ehemmiyet verirdi”, *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938, s. 5.

⁷⁹ Sait Dinç, “Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler”, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi (2008), S. 3, s. 17.

⁸⁰ Kurt, *a.g.e.*, s. 5.

⁸¹ Hikmet Öksüz, “Atatürk Döneminde balkan Politikası (1923-1938)”, *Türkler*, C. 16, yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 629.

⁸² İsmail Eren, “Atatürk’e Ait Yugoslavya eski Başbakanı M. Stoyadinoviç’in İzlenimleri”, *IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 1981, s. 1941.

Yugoslav Başbakanı kaleme aldığı “*Ni mir ni rat*”/“*Ne Pakt Ne Harp*” adlı eserinde Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti’nin siyaseti hakkında:

“Türk diplomasisi, gelecekte kopabilecek bir harpte öyle davranacaktır ki, Türkiye tarafsız kalsın...Gerçekten de öyle oldu, her zaman olduğu gibi, Türkler II. Dünya Savaşı sırasında diplomatlar olarak kendilerini ispat ettiler....Mustafa Kemal Atatürk büyük bir askerî lider ve devlet adamıdır...Kendi vazifemi görürken Amerika ve Avrupa’nın birçok yöneticisini yakından tanıdım, Mustafa Kemal Atatürk bunların arasında en önemli bir mevkide bulunmaktadır” yorumunu yapmıştı⁸³.

Sonuç

Yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Batı dünyasının medeni çemberine dâhil edilmesi amacıyla Atatürk’ün uyguladığı inkılaplar volkan püskürmesi gibi yankılanmıştır. Bir taraftan insanlar eski durumu terk etmesinden korkarak değişikliklere şüpheyle bakmakta diğer taraftan ise Batı’dan gelen her şeye imrenmekteydi.

O dönemde Yugoslavya’da Müslüman nüfus oldukça fazla olmasına karşın Atatürk’ün büyük hevesle uyguladığı reformlar Yugoslav Müslümanları tarafından dikkatle takip edilmekteydi. Muhafazakâr basın organları reformlara karşı şüphe ve eleştiri ile yaklaşmış; yenilikçi çevreler ise destek vermişlerdir.

Yapılan inkılaplar, Türkiye’yi mahvedeceğini düşünenlerin sayısının yüksek olmasına karşın tam tersine bu inkılaplar Türkiye’yi güçlendirip modern ve oldukça güçlü bir devlet haline getirmiştir. Her açıdan olağanüstü bir adam olan Atatürk’ün çok kısa ömründe yeni devletin ruhuna aykırı olan gelenekleri, eski önyargıları, sapıtılmış inançları ve Kur’anın yanlış yorumlanışlarını nasıl yok ettiğini birçok insan anlamakta zorluk çekmiştir.

En derin iç ayrıştırma ve kararlı değişiklikler Türkiye’nin profilini tamamen değiştirmiştir. Mustafa Kemal’in inkılapçı faaliyeti aslında Türkiye’nin hızlandırılmış ve dayatılmış Avrupalılaştırma olduğu sık rastlanan bir düşünce idi. Böyle bir düşünce tamamen yanlıştır; ne Mustafa Kemal Avrupa yönelimlidir ne de Türkiye Avrupa’nın izini takip etmektedir. Tam tersine Türkiye Avrupa’dan uzak durarak medenileşmeyi istemektedir.

Geniş ufuklu ve inanılmaz cesaretli bir asker ve devlet adamı olarak Mustafa Kemal Atatürk, kendi devrindeki dünya süper güçleriyle başa çıkarak milletini refaha kavuşturma uğruna çok köklü inkılaplar gerçekleştirmiş; yapılan köklü değişikliklerle Türkiye, dünyanın önde gelen devletleri arasında yerini almıştır. Türkiye, bugün uluslararasıdaki itibarlı konumunu Atatürk’e borçludur.

⁸³ Kurt, a.g.e., s. 255.

Kaynakça

Kitaplar

Atatürk'ü n Söylev ve Demeçleri, II

AKBULUT, Dursun Ali, *Saltanat, Hilâfet ve Milli Hâkimiyet*, Samsun 1994, s. 15.

ATAY, Falih Rıfki, *Atatürk Ne İdi?*, Pozitif Yayınları, İstanbul 2010.

ČONTIĆ, Mithat, *Turska i njen položaj u svetu: Istorijski put turskog naroda: Privredni razvitak: Politički život: Međunarodni položaj*, Beograd 1954, s. 65.

KURT, Gülşah, “Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı Dönemi'nde Yugoslavya'nın Siyasi Hayatı ve Türkiye ile Siyasi İlişkiler”, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2009.

LAPČEVIĆ, Dragiša, *O Našim Muslimanima*, Sociološke i etnografske beleške, Beograd 1925.

MIHAJLOVIĆ, P. Dragoslav, *Privreda Savremene Turske*, Balkansi Institut, Beograd 1937.

MUHAREMI, Amir, *Turska : uvod u povijest, unutarnju i vanjsku politiku*, Novi Liber, Zagreb 2012.

NIKOLAJEV, Mirko Kus, *Kamal Atatürk: Ogled to turskom čudu*, Zagreb 1939.

SIMIĆ, Stevan, *Najveći reformator sadašnjice: Kemal paša*, Štamparija Nemanja, Skoplje 1932.

SVARA, Maksim, *Mustafa Kemal-paša*, Sarajevo1931.

SVETOVSKI, Mihajlović, Miodrag, *Ataturkova Turska*, Balkanski institut, Beograd 1938.

TOMIĆ, Zoran Svetislav, *Kemal Ataturk: Tvorac Nove Turske*, Beograd 1939.

TOPALOVIC, Živko, *Turska*, Izdavačka knjižarnica Getse Kona, Belgrad 1932.

Makaleler

AKAN, Hatice, “Erken Cumhuriyet Döneminde Bir Yolsuzluk Olayı: Ali Cenani Bey Davası”, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, II/3(2016), s. 135-153.

AKANDERE, Osman, “20-26 Ekim 1931 Tarihlerinde İstanbul'da Toplanan İkinci Balkan Konferansı ve Sonuçları”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 14(2003), s. 249-298.

AKSEKİ, Cengiz, “Atatürk'ün Ölümünün Türk Ulusal Basınına Yansıması (1938-1939)”, *Belgi Dergisi*, S. 12 (Yaz 2016/II), s. 202-236.

ARI, Asim, “Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22/1 (2002) 1-11

AVCI, Casim, "Hilafet", *DİA*, XVII, İstanbul 1998, s. 540.

AŞKIN, Deniz, "Osmanlı Devleti'nin Son Dönemlerinde Medrese Eğitim Sistemi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Eğitimin Konjonktürel Boyutu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6/2(2017) s. 977-995.

AŞKUN, İnal Cem, "Atatürkçü Düşünce Açısından Üniversitenin Kültürel Kişilik ve Kimlik Sorunsalı", *Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2004, s. 75-87.

CİPEK, Tihomir, "Hitlerova socijalna država: Pljačka, rasni rat i nacionalni socijalizam", *Politološka lektira*, S. 14(2013), s. 60-63.

DİNÇ, Sait, "Atatürk Döneminde (1920- 1938) Türk Dış Politikasında Gelişmelere Genel Bir Bakış; İkili ve Çok uluslu İlişkiler", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi* S. 3(2008), s. 1-30.

Enciklopedije Leksikografskog zavoda, "Lav Trocki", (ed. Marko Kostrenčić, Miroslav Krleža i Miljenko Protega), Zagreb 1999.

EREN, İsmail, "Atatürk'e Ait Yugoslavya Eski Başbakanı M. Stoyadinoviç'in İzlenimleri", *IX. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 1981, s. 1939-1946.

FROEMGEN, Hans, "Mustafa Kemal, neprijatelj tradicije", *Izbor Najboljih Savremenih Članaka*, 2, 9 (septembar 1937), s. 960-965.

IVANČIĆ, Hrvoje, "Turska kroz povijest i danas : pod znakom polumjeseca", *Drvo znanja*, God.12 (2008), 117, s. 82-87.

JAKŠIĆ, Danica, "Mustafa Kemal Ataturk tvorac moderne Turske: Ostvaren cilj", *Oslobođenje*, 38,123012 (2.10.1982), s. 10.

JAKŠIĆ, Danica, "Mustafa Kemal Ataturk tvorac moderne Turske: Proglašenje Republike", *Oslobođenje*, 38,123012 (2.10.1982), s. 10.

KILIÇ, Selami, "Şapka Meselesi ve Kılık Kıyafet İnkılabı", *Atatürk Yolu*, S. 16(1995), s. 529-547.

NADİ, Yunus, "Atatürk'ün vasıfları: 1 Atatürk Meclise büyük bir ehemmiyet verirdi", *Cumhuriyet*, 14 Kasım 1938, s. 5.

ÖKSÜZ, Hikmet, "Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)", *Türkler*, XVI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 625-642.

RAKOČEVIĆ, B. Novica, "Moj prvi susret sa Kemalom Ataturkom", *Politika*, 17 Kasım 1938, s. 4-6.

ŠUFFLAJ, Milan, "Kemalova reforma i Islam na Balkanu: Iscrpljiva američka knjiga o modernoj Turskoj", *Novosti*, S. 20(1926), s. 12.

SVARA, Maksim, "Deset godina Turske Republike" *Novi Behar*, S. 7,8-9-10(1933), s. 121.

TEKİN, Cemile, "Hilafetin Kaldırılmasının Bosna-Hersek Basımına Yansımaları (1924-1939)", *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/26, p. 171-184.

TIMOTIJEVIĆ, Dušan, "Stari ostaci u Turskoj", *Savremena Turska*, Novinsko izdavačko preduzeće Udruženje Novinara Srbije, Beograd 1954, s. 445-48.

Gazeteler:

Ayn Tarihi, Atatürk'ün Vefatları, No.60, Mükerrer, Kasım 1938, s. 31.

Ilustrovani List Nedelja, "Šta sam videla u Novoj Turskoj", Beograd 1935, s. 18-21.

Jutarnji list, (1937) "Nekadašnji protivnici - novi prijatelji", Zagreb, 13. 4

Novi Život Časopis, XXVI, S. 6(27 Mart 1926), s. 4.

Politika, "Nova zgrada našeg Poslanstva u Ankari", *Vreme*, (1936), 2. 11. 1

Politika, "Odkada Mustafa Kemal nosi titulu Gazi i šta ona znači da li znate?" S. 30, 9122, (6.10.1933), s. 11.

Politika, "Ataturk u našim bibliotekama", (1939), s. 2.